

Kadızâde-i Rûmî

Kısa Yaşam Öyküsü:

Kadızâde-i Rûmî, kesin olmakla birlikte 1359 yılında, Osmanlı Devletine bir süre başkent olarak da hizmet vermiş olan Bursa'da doğmuştur. Eğitime Bursa'da başlamış ve dönemin önemli bilginlerinden Şemsüddin Molla Fenârî (?-1431) ve Müneccim Feyzullah'tan (?-?) ders almıştır. 1382 yılında Bursa'da Risâle fî el-Hesab (Aritmetik Üzerine) adlı kitabını yazmıştır. Daha sonra dönemin gözde bilim ve kültür merkezlerinin yer aldığı Mâverâünnehr bölgesine gitmiş ve burada matematik alanında yetkinleşmesini sağlayacak bir eğitimden geçmiştir. Bilim insanı olarak kazandığı yetkinlik, sadece bilginler arasında değil yöneticiler arasında da tanınmasına yol açmış ve tarihin ender yetiştirdiği bilgin ve siyasetçilerden Uluğ Bey'in hocası olmuştur. Bu tanışıklık Kadızâde-i Rûmî'nin yaşamında ciddi değişimlere yol açmış, bilim insanı ve eğitimci olarak hem Semerkand'da hem de Osmanlı Devleti'nde etkili bir konuma ulaşmıştır. Önce öğrencisi Uluğ Bey tarafından Semerkand Medresesi'ne baş hoca olarak atanan Kadızâde-i Rûmî, doğa bilimleri alanındaki yetkinliğine koşut bir program-

la medresenin dönemin öncü bilim ve eğitim kurumu olmasını sağlamıştır. Bilime ve bilim adamına değer veren bilgin bir yönetici olan Uluğ Bey daha sonra hocasını Zic-i İlhanî'deki tabloların geliştirilmesi amacıyla kurduğu Semerkand Gözlemevi'nin müdürlüğüne getirmiştir. Burada Gıyâsüddin Cemşid el-Kâşî (?-1429) ile birlikte gözlemlerde bulunan Kadızâde-i Rûmî, Gıyâsüddin Cemşid el-Kâşî'nin ölümü üzerine bir süre tek başına gözlemlerde bulunmuştur. Ancak kendisi de gözlem çalışmalarını tamamlamadan ölünce sürecin tamamlanması Ali Kuşçu'ya (1403-1474) kalmıştır.

Kadızâde-i Rûmî, Semerkand Medresesi'nde birçok öğrenci yetiştirmiştir. Öğrencilerinden bazıları Osmanlı Devleti'ne gelerek Semerkand bilim geleneğinin Osmanlı topraklarında hayat bulmasını sağlamıştır. Bunlardan birisi Fethullah Şîrvânî (?-1486), diğeri de Ali Kuşçu'dur. Kadızâde-i Rûmî'nin 1432 yılında öldüğü tahmin edilmektedir.

Bilim Anlayışı:

Osmanlı bilim geleneğinin oluşmasında önem taşıyan kültür merkezlerinin başında Semerkand gelmektedir. Antikçağın büyük filozofu Platon'un (MÖ 427-347) matematiksel yaklaşımını temel alan bir düşünce merkezi olan Semerkand, Uluğ Bey tarafından başkent yapılmış ve entelektüel olarak canlandırılmıştı. Uzun yıllar etkin bir konumda bulunan Semerkand düşünce geleneğinin özeğinde matematiksel bilim, yani matematik ve astronomi bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde yetişen ilk önemli astronomi bilgini olan Kadızâde-i Rûmî, 1411 yılından itibaren Semerkand'da yaşamaya başlamış ve burada dönemin seçkin bilim ve düşün insanlarından dersler almıştır. Bu eğitimin bir sonucu olarak olguların anlaşılıp açıklanmasında matematiğe özel bir değer veren Kadızâde-i Rûmî, Batı'da on sekizinci yüzyılın genel bir tutumu olarak düşünce tarihine yansıyan "doğayı matematikle kavramak" yaklaşımının öncülerinden birisi olmayı başarmış seçkin bir bilim insanıdır. Onun bu tutumunu aslında Klasik Dönem İslam dünyasına egemen olan bilim yapma etkinliğinin bir sonucu ve etkisi olarak değerlendirmek yerinde olur. Ancak hakkında anlatılanlardan (döneminde çok gözde olmasına karşın astrolojiyle ilgilenmemesi gibi,) aynı zamanda akılcı geleneğin güçlü bir savunucusu olduğu da anlaşılabilir. Kadızâde-i Rûmî'nin, bu tutumunu aşırıya kaçırıldığı ve matematiksel kesinlik dışında kesin ve genel geçerliliği olan bir gerçeklik tanımadığı ortaya çıkmaktadır. Hatta bilime konu olacak her şeyin matematiksel boyutuyla konu yapılmasını ısrarlı bir biçimde savunduğu için ders aldığı bilim insanlarından birisi olan kelamcı ve matematikçi Seyyid Şerif el-Cürçânî'yle (?-1413) anlaşmazlığa düşmüş ve dersini bırakmıştır. Öğrencisinin matematik tutkusunu hocası "Kadızâde-i Rûmî'nin tabiatına riyaziyat (matematik) galip gelmiş" cümlesiyle ifade etmiştir. Bir anlamda Kadızâde-i Rûmî'nin bütün yapıtlarının matematik ve astronomiye ilişkin

olması da bu durumu doğrulamaktadır. Bununla birlikte, hocasını "matematikte söz söyleyecek durumda değildir" diyerek eleştiren Kadızâde-i Rûmî'nin bu tutumunun, var olanlar üzerine konuşmak başka bir deyişle anlamak, anlamlandırmak ve açıklamak anlamına gelen bilim etkinliğinin ne şekilde yürütülmesi gerektiğine ilişkin düşüncesinin bir anlatımı olması bakımından önemli olduğu da açıktır. Çünkü bilimsel bilginin mahiyetini belirleyen önemli etmenlerden biri varlık veya var olan karşısında alınan tutumdur.

Kadızâde-i Rûmî'nin bilim anlayışını anlamamızı sağlayan bir diğer yön de onun bilimsel özerkliğe verdiği değerdir. Semerkand'da Uluğ Bey ile tanışan Kadızâde-i Rûmî kısa zamanda hükümdarın sevgi ve saygısını kazanarak özel hocası olmuş, ardından da Uluğ Bey Medresesi'nin baş hocalığına getirilmişti. Derslerine Uluğ Bey ve diğer hocalar da katılırdı. Bir gün Uluğ Bey, Kadızâde-i Rûmî'den habersizce bir hocayı (müdrerris) görevinden almış, bunun üzerine Kadızâde-i Rûmî de ders vermeyi bırakmıştır. Neden böyle yaptığını soran Uluğ Bey'e verdiği yanıt ise düşündürücüdür:

Uluğ Bey

"Ben tavsiye üzerine ve kural olarak görevden almanın söz konusu olmadığı bir görev üstlendim. Şu ana kadar müdrerrisliğin de böyle bir görev olduğunu sanıyordum. Ancak bu işte de görevden almanın uygulandığını görünce görevi bıraktım."

Bir hükümdar da olsa, yöneticinin bilime ve bilim adamına müdahalesinin doğru olmayacağını dile getiren bu davranış, bilimsel özerkliğın önemini ve değerini açıkça göstermektedir. Kadızâde-i Rûmî, bu tutumuyla aynı zamanda bilim adamının sorumluluğunun sadece bilimsel araştırma ve incelemeyle sınırlı olamayacağını, aksine bilimin üretildiği dinamik sürecin devamlılığının sağlanmasından ve sağlıklı bir biçimde işletilmesinden de sorumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Kadızâde-i Rûmî'nin kararlı tutumu sonucunda Uluğ Bey geri adım atmış, müdrerrisi görevine iade etmiş ve bir daha müdrerrisleri görevden almayacağına dair söz vermiştir. Bunun üzerine Kadızâde-i Rûmî de yeniden ders vermeye başlamıştır.

Semerkand Gözlemevi'nin girişi

Kadızâde-i Rûmî'nin dikkat çeken bir diğer yönü de yetiştirdiği öğrencilere Osmanlı Devleti'ne gitmelerini tavsiye etmesidir. Bu öğrencilerden ikisi özellikle Osmanlı bilim tarihi açısından çok değerlidir. Bunlardan birisi Ali Kuşçu, diğeri de Fethullah el-Şirvânî'dir. Bu iki değerli bilim insanı Anadolu'ya gelirken Semerkand bilim birikiminin zenginliğini de birlikte getirmişlerdir. Öğrencileri aracılığıyla Anadolu'da bilimin kökleşmesi ve zenginleşmesini sağlarken, yapıtlarıyla da bu zenginliği artıran Kadızâde-i Rûmî'nin, geometri alanındaki Şerh Eşkâl el-Tes'is (Temel Teoremler Üzerine) ve astronomi alanında Şerh el-Mülahasas fî İlmi el-Hey'e (Astronomi Seçkisi Üzerine) adlı çalışmaları Osmanlı medreselerinde orta seviyede ders kitabı olarak okutulmuştur.

Bilimsel Çalışmalarının Analizi

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi, Kadızaade-i Rumi'nin bilimsel çalışmalarını astronomi ve matematik olmak üzere iki grupta toplamak olanaklıdır. Astronomi çalışmaları arasından en dikkat çeken kuşkusuz yönetici ve araştırmacı olarak görev aldığı Semerkand Gözlemevi'nde yaptığı gözlemlerdir. Çünkü bu gözlem verileri, uzun süre Doğu'da ve Batı'da yapılan bilimsel çalışmaları yoğun bir şekilde etkileyen Uluğ Bey Zic'i'nin hazırlanmasında kullanılmıştır. O döneme kadar İlhani Zic'i en önemli astronomi çalışması olarak gözdeydi ve bütün astronomi çalışmalarına kaynaklık etmekteydi. Ancak giderek yetersiz kaldığı fark edilmişti ve yeni gözlemlerle güncellenmesi gerekiyordu. Uluğ Bey bu gereksinimi karşılamak üzere Semerkand Gözlemevi'ni kurdurdu. Burada birçok astronomla çalışan Kadızaade-i Rumi, Uluğ Bey Zic'i'nin hazırlanmasında etkin görev aldı. Onun bu zicdeki katkısı tam olarak belirlenmemiş olmakla birlikte, Giyasüddin Cemşid el-Kaşi'nin ölümünden sonra gözlemevinin başına geçerek gözlemlerde bulunması ve gözlem kayıtlarına bağlı olarak astronomik değerlerin hesaplamalarını yapması bu yapıtın hazırlanmasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Uluğ Bey Zic'i

Uluğ Bey Zic'i, Uluğ Bey'in bu çalışmayı neden hazırladığını anlattığı ve arkadaşlarını tanıttığı bir önsöz ve dört bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm'de takvimler, İkinci Bölüm'de küresel astronomi, Üçüncü Bölüm'de gezegenlerin hareketleri ve Dördüncü Bölüm'de astronomi konularına yer verilmiştir. Ayrıca trigonometri, astronomi, coğrafya ve astrolojiyle ilgili çok sayıda tablo bulunmaktadır. Uluğ Bey Zic'i, İslam dünyasında on altıncı, Batı'da ise on yedinci yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. Batıda kurulan ilk gözlemevlerinde astronomlar uzun süre bu zici kullanmışlardır. Hatta teleskopun gözlem için kullanılmaya başlanmasına kadar en dakik eser olarak kabul edilmiştir. Eser Osmanlılar aracılığıyla Batı'ya geçtikten sonra çeşitli dillere çevrilmiş ve defalarca basılmıştır. İslam dünyasında, özellikle de Osmanlılarda eser hakkında birçok şerh yazılmıştır.

Semerkand Gözlemevi'ndeki Güneş saati

Şerh el-Mulahhas fi el-Hey'e'nin Çoğaltıldığı (İstisah Edildiği) Medreseler

Şerh el-Mulahhas fi el-Hey'e, 305 nüsha ile Osmanlılarda en yaygın olarak kullanılan eserlerdendir. 305 nüshanın 37'si dokuzuncu, 31'i onuncu, 95'i on birinci, 71'i on ikinci, 29'u on üçüncü, 3'ü ondördüncü yüzyılda istinsah edilmiştir. Geri kalan 39 nüshasının istinsah tarihi belli değildir. Şerh el-Mulahhas fi el-Hey'e'nin tespit edilebilen en eski nüshası 1417 yılının sonlarında istinsah edilmiş olup yazar hattıyla olan nüsha esas alınmıştır. Eserin ikinci en eski nüshası da 1436 tarihini taşımakta olup müstensihî Ali Nizâm'dır. Eser ilk olarak 1854 yılında Hindistan'da basılmıştır. Ayrıca 1869'da İran'da, 1873 ve 1885'te Lucknow'da, 1875, 1895 ve 1898'de Yeni Delhi'de ve 1878'de İstanbul'da basılmıştır. Basım yerleri ve yılları, eserin yaygın bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

Celâliye Medresesi	(Herat)
Ereğlili Ali Efendi Medresesi	
Hatuniye Medresesi	(Erzurum)
Haydariye Medresesi	
Hisâriye Medresesi	(Tokat)
Kasım Paşa Medresesi	(Mardin)
Kürü Medresesi	(Gaziantep)
Lütfullâh Medresesi	(İsfahan)
Mes'udiye Medresesi	(Diyarbakır)
Nuvvâb Medresesi	(İsfahan)
Osmaniye Medresesi	(Halep)
Pervane Bey Medresesi	(Tokat)
Semâniye Medresesi	(İstanbul)
Sultan Yıldırım Medresesi	(Bursa)
Sultaniye Medresesi	(Bursa)
Şeyhülislâm Medresesi	(Ladik)
Yakutiye Medresesi	(Erzurum)
Zinciriye Medresesi	(Mardin)

Uluğ Bey Zic'i uzun yıllar boyunca astronomi çalışmalarının en değerli başvuru kaynağı olmuş, başta İslam dünyası olmak üzere, Hint, Çin ve Avrupa'yı etkilemiştir. Dünya biliminin gelişim seyri açısından değerlendirildiğinde, etkisi tartışılmaz olan zic üzerine çok sayıda inceleme ve değerlendirme çalışması yapılmıştır.

Kadıızâde-i Rûmî'nin astronomi konusunda dikkat çeken bir diğer çalışması da Şerh el-Mûlahhas fi İlmi el-Hey'e (Astronomi Seçkisi Üzerine) adlı kitabıdır. Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulan Çağmîni'nin el-Mûlahhas fi el-Hey'e'sinin (Astronomi Seçkisi) yorumu olan kitap 1412 yılında tamamlanmış ve Uluğ Bey'e sunulmuştur. Kadıızâde-i Rûmî'nin kuramsal astronomi sahasında yazdığı en önemli çalışmasıdır. Çağmîni'nin (13. yüzyıl) kitabı gibi, Osmanlı medreselerinde orta seviyeli ders kitabı olarak okutulan eserin, zamanımıza 300'ü aşkın nüshası gelmiş, ayrıca çeşitli baskıları yapılmıştır. Kitap üzerine pek çok inceleme ve değerlendirme kaleme alınmıştır. Bunlardan özellikle Bircendî'nin (?-1528) çalışması çok rağbet görmüş ve Osmanlı

medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Bu demektir ki, Kadıızâde-i Rûmî'nin şerhi her dönemde medreselerde okutulmuş ve araştırma konusu yapılmıştır. Eserin on dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar varlığını korumayı başarması da önemi ve değeri açısından bir göstergedir.

Kadıızâde-i Rûmî'nin bir diğer astronomi çalışması da Hâşiye 'ala Tahrîr el-Mecisti (Almagest Üzerine Açıklamalar) adını taşımaktadır. Nasîrüddîn-i Tûsî'nin Tahrîr el-Mecisti (Almagest Üzerine) adlı eserine Nizâmeddîn Nişâbüri'nin yazdığı şerhin anlaşılmayan zor yerlerini açıklayan bir çalışmadır. Kadıızâde-i Rûmî araştırmalarının çoğunu dönemin bilim ve kültür dili kabul edilen Arapça olarak yazmıştır. Buna karşılık Risâle fi İstihrâci Hattî Nısf el-Nehâr ve Semt el-Kible (Kible Yönünün ve Meridyen Çizgisinin Belirlenimi Üzerine) adlı bir giriş, iki bölüm ve bir sonuçtan oluşan Farsça yazılmış küçük bir çalışması da vardır. Kadıızâde-i Rûmî'nin bilinen tek Farsça astronomi eseri olan bu risale, meridyen çizgisi ile Kible'nin azimutunun belirlenmesiyle ilgilidir.

Kadıızâde-i Rûmî aynı zamanda önemli bir matematikçidir. Matematik çalışmalarından belirlenebilenler şunlardır:

Risale fi İstihracı Ceybi Derece Vahide bi 'Amâlin Müessesetin ala Kavâ'idin Hisâbiyye ve Hendesiyeye ala Tarikati Giyâsiddîn el-Kâşî (Giyâseddîn el-Kâşî'nin Yöntemine Dayanarak Aritmetik ve Geometrik Kurallar Bağlamında Bir Derecenin Sinüsünün Hesaplanması Üzerine): Giyâseddîn Cemşid el-Kâşî'nin 1 derecelik yayın sinüsünün hesaplanması için geliştirdiği cebir yöntemini açıkladığı risâlesinin şerhidir. Kadıızâde-i Rûmî'nin matematik alanında yazdığı en özgün eser olarak kabul edilir. Giyâseddîn Cemşid el-Kâşî'nin üçüncü dereceden bir denklem haline getirerek çözdüğü bu

probleme ilişkin yöntemini Kadıızâde-i Rûmî genişletip basitleştirmiştir. Risâlede bir derecelik yay sinüsünün, üçüncü dereceden bir denklemlerle, yarıçap 1 olarak alındığı zaman $0,017452406437$ olduğu gösterilmiştir. Risâlenin Kadıızâde-i Rûmî'nin en özgün telifi olduğu kabul edilmektedir. Mîrim Çelebi Düstûr el-Amel ve Tashih el-Cedvel (İşlemin İlkesi ve Tablonun Düzeltilmesi, 1499) adlı eserinde bir derecelik yayın sinüsünü belirlerken, Kadıızâde-i Rûmî'nin çalışmasına dayandığını bildirmektedir. Kadıızâde-i Rûmî, Giyâseddîn Cemşid el-Kâşî'nin risâlesini çok kısa bulduğu için kendince şerh etmiş, mesele iyice anlaşılınca kadar konuyu uzatarak, yazarın metnini de aynen almak suretiyle, işaretilen konulardan izahsız kalanlarını açıklamış ve onun kullandığı yöntemin kanıtlama biçimiyle, uygulanış biçimini anlaşılır kılmıştır.

No	Yazar	Eser Adı	Dil	Yüzyıl
1	Fethullâh Şirvânî	Hâşîye 'alâ Şerh el-Mulahhas fi el-Hey'e	Arapça	15
2	Kara Sinân	Hâşîye 'alâ Şerh el-Mulahhas fi el-Hey'e	Arapça	15
3	Fahrüddin el-'Acemî	Hâşîye 'alâ Şerh el-Mulahhas	Arapça	15
4	Sinân Paşa	Hâşîye 'alâ Şerh el-Mulahhas	Arapça	15
5	Muhyiddin el-Niksârî	Hâşîye 'alâ Şerh el-Mulahhas	Arapça	15
6	Dellakoğlu	Hâşîye 'alâ Şerh el-Mulahhas	Arapça	15
7	Ahaveyn	Havâşin 'alâ Şerh Kadıızâde 'alâ el-Mulahhas	Arapça	15
8	'Abdül'âlî el-Bircendî	Hâşîye 'alâ Şerh el-Mulahhas fi el-Hey'e	Arapça	16
9	El-Cebertî	Hâşîye 'alâ Şerh Kadıızâde 'alâ el-Mulahhas fi el-Hey'e	Arapça	18
10	Fahrîzâde el-Mevsili	Hâşîye 'alâ Şerh el-Mulahhas	Arapça	18
11	Veliyüddin Carullah	Hâşîye 'alâ Şerh el-Mulahhas fi el-Hey'e	Arapça	18
12	Bilinmiyor	Hâşîye 'alâ Şerh el-Mulahhas li-Kadıızâde	Arapça	?
13	Bilinmiyor	Hâşîye 'alâ Şerh el-Mulahhas	Arapça	?

Kadıızâde-i Rûmî, Giyaseddîn el-Kâşî'nin Yöntemine Dayanarak Aritmetik ve Geometrik Kurallar Bağlamında Bir Derecenin Sinüsünün Hesaplanması Üzerine adlı çalışmasının girişinde şunları açıklamaktadır:

Zamanın yegânesi, aziz kardeşim Giyâseddîn Cemşid İbn Mes'ud el-Kâşî, aritmetik ve geometri kurallarına göre yapılan işlemlerle bir derecelik yayın sinüsünü çıkarmayı başardı. Bu zamana kadar pek çok bilgin bu problemi çözmeye çalıştığı halde, hiçbiri hakkıyla çözemedi. Her biri bunu çıkarmak için bazı yöntemlere başvurmuş, hatta bazıları mesela Almagest'in (El-Mecisti) yazarı Ptolemaios (Batlamyus) kirişi belli olan bir yayın üçte birinin kirişini belirlemek için geometrik bir yöntem bulunmadığını söylemiştir. Yalnız, Giyâseddîn Cemşid el-Kâşî'nin anlatımındaki aşırı vecizlik ve yaptığı işlemlerin anlaşılması çok güç olduğundan, aramızdaki dostluk dolayısıyla onun risalesinden yararlanmanın daha yaygın olması için, ele aldığı konuların izahını, örtülü bıraktığı muğlak yerlerin açıklamasını görev bildim. İşte bunun için uygun bir biçimde ve arkadaşlara konunun anlatılması kolay olsun diye, bir derecelik yayın sinüsünün hesaplanması yolunu izah etmeyi, mesele iyice anlaşılınca kadar konuyu uzatmayı uygun buldum. Bundan sonra, yazarın metnini de aynen aldım. İşaret ettiği konulardan izahsız kalanlarını da açıkladım.

Kadıızâde-i Rûmî'nin bir diğer çalışması da Farsça kaleme aldığı Risâle fî el-Misâha (Misâha Üzerine) adlı çalışmadır. Kitabın girişinde bazı dostlarının, vergi memurlarının karşılaştıkları güçlüklerde onlara yardımcı olacak bir eser yazmasını istemeleri üzerine bu eseri hazırladığını belirten Kadıızâde-i Rûmî, çalışmasını dört bölüm ve on iki kural halinde düzenlemiştir. Kadıızâde-i Rûmî, ayrıca pratik ve kolay anlaşılır bir hesap kitabı da yazmıştır. Risâle fî el-Hisâb (Hesap Üzerine) adını taşıyan ve Bursa'dayken yazdığı bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm hesap, ikinci bölüm cebir ve üçüncü bölüm de mesâha konusundadır.

Kadıızâde-i Rûmî'nin bilinen en değerli çalışması Tuhfe el-Re'is fî Şerh Eşkâl el-Te'sis (Temel Teoremler Üzerine) adını taşımaktadır. Şemseddin Muhammed ibn Eşref es-Semerkindî'nin (?-1291) Eukleides'in Usûl el-Hendese'sindeki (Geometrinin Öğeleri) temel önermeler ile üçgenler hakkındaki bilgileri özetleyen Eşkâl el-Te'sis adlı eserine yapılmış bir şerhtir. 1412 yılında Semerkand'da tamamlanmış ve Uluğ Bey'e sunulmuştur. Daha çok Şerhu Eşkâl el-Te'sis adıyla tanınmaktadır. Kadıızâde-i Rûmî teorik geometri açısından en önemli çalışması olan bu şerhinde birçok noktada Semerkandî'den farklı bir yaklaşım sergilemiş ve açıklamalarında Nasirüddîn-i Tüsî'nin Tahrîr el-Usûl fî İlm el-Hendese'si ile Esrûddin el-Ebherî'nin Islâh el-Öklîdis'inden faydalanmıştır. Şerhu Eşkâl el-Te'sis'inin Osmanlı matematik tarihi açısından en önemli özelliği, uzun yıllar medreselerde orta seviyeli bir geometri ders kitabı olarak okutulmasıdır. Eserin dünya kütüphanelerinde 200'ü aşkın yazma nüshası bulunmaktadır. Eser üzerine pek çok matematikçi tarafından inceleme ve araştırma yazılmış ve bunlar Osmanlı geometri eğitiminde kullanılmıştır. Kitap 1794 yılında açıklamalı olarak Türkçeye çevrilmiştir. Şerh Eşkâl el-Te'sis, 1851 ve 1857 yıllarında İstanbul'da basılmıştır. Kitabın dikkat çeken yönlerinden birisi de Eukleides'in paraleller postulası olarak bilinen beşinci postulasına ilişkin İslam dünyasında yapılmış çalışmaların eleştiri ve değerlendirmesini içermesidir.

Hüseyin Gazi Topdemir, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF), Felsefe Bölümü, Sistemantik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı'nı bitirdikten (1985) sonra, 1988'de "Kemâlüddîn el-Fârâsî'nin İbn el-Heysem'in *Kitâb el-Menâzir* Adlı Optik Kitabına Yazdığı Açıklamanın Yakan Kürelerdeki Kırılmaya Ait Bölümü'nün Çevirisi ve Kritiği" başlıklı tezle yüksek lisans ve 1994'te da "İşşğin Niteliği ve Görme Kuramı Adlı Bir Optik Eseri Üzerine Araştırma" başlıklı teziyle de doktora programını tamamladı. Bilimsel çalışma alanları, bilim tarihi ve bilim felsefesi olan yazarın bu konularda birçok çalışması bulunmaktadır. Halen DTCF, Felsefe Bölümü, Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nda profesör olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Kaynaklar

Adıvar, A., *Osmanlı Türklerinde Bilim*, Remzi Kitabevi, 1982.
Fazlıoğlu, İ., "Kadıızâde-i Rûmî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 24, 2001.
Fazlıoğlu, İ., "Osmanlı Felsefe-Bilim Dünyasının Arkaplanı Olarak Semerkand Matematik Astronomi Okulu", *Divân İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 1, 2003.
İhsanoğlu, E., Şeşen, R., İzgi, C., Akpınar, C., Fazlıoğlu, İ.,

Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi, Cilt 1, IRCICA, 1997.
İhsanoğlu, E., Şeşen, R., İzgi, C., *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi*, Cilt 1, IRCICA, 1999.
İzgi, C., *Osmanlı Medreselerinde İlim*, Cilt 1, İz, 1997.
Sayılı, A., *Uluğ Bey ve Semerkand'daki İlim Faaliyeti Hakkında Giyâsüddîn-i Kâşî'nin Mektubu*, T.T.K., 1985.
Topdemir, H. G. ve Unat, Y., *Bilim Tarihi*, Pegem, 2008.